

Sára Flemrová – Latinský překlad hebrejské konstrukce infinitivu absolutního a finitního slovesa v Jeronýmově *Vulgátě*

Oponentní posudek bakalářské práce

Předložená bakalářská práce představuje velmi zajímavou a zdařilou studii významného rysu jazyka překladů hebrejského originálu Starého zákona do latiny, který vznikl nutností vyřešit problém vystižení vazby hebrejského infinitivu absolutního. Překladatelé Starého zákona do latiny tuto vazbu, vymykající se syntaktickému systému klasických jazyků, často velmi věrně napodobovali a i tím vzdálili úzus latinských překladů bible od klasického i předkřesťanského vulgárně latinského stylu. Spolu s jejich úsilím o vystižení jiných syntaktických specifik hebrejštiny (otázka transpozice kategorie slovesného času při přechodu z hebrejštiny do klasických jazyků, časté personifikace a jiné způsoby vyjadřování abstraktních pojmů atd.) přispěly i převody vazby hebrejského infinitivu absolutního ke vzniku specifického jazykového útvaru biblických překladů do latiny, který díky svrchované autoritě biblického textu silně ovlivňoval i původní literární díla antických i středověkých křesťanských spisovatelů až do zrodu fenoménu evropské renesance 14.–15. století.

Jak autorka udává, otázka reflektování hebrejského infinitivu absolutního (dále IA) v latinských překladech SZ dosud nebyla samostatně zpracována a již její volbu tohoto tématu pro bakalářskou práci je proto nutno hodnotit velmi pozitivně. Vzhledem k výše řečenému autorka přispěla k poznání důležitého jevu antické křesťanské, ale i středověké latiny, čímž rozhodně přesáhla požadavky obecně kladené na útvar bakalářské práce.

Z formálního hlediska je práce vypracována velmi kvalitně, vykazuje jen nepatrné množství překlepů a aparát citací a bibliografických odkazů vyžaduje jen minimum připomínek (viz dále). Spěch patrně nutný pro dokončení práce v daném termínu vedl k některým ne zcela jasným formulacím, které jsou věcně pochopitelné, čtenář práce by však od autorky očekával přesnější vyjadřování. Na několik těchto případů bude upozorněno v dalším textu posudku.

V úvodu práce odkazuje autorka k již existující literatuře o převodech vazby IA v řeckém překladu *Septuaginty* a uvádí, že pro ni byla při volbě a zpracování tématu její bakalářské práce inspirací, aby zaplnila svým rozbořem mezeru, kterou v tomto ohledu vykazuje biblistika latinská (autorka uvádí jen jednu speciální latinistickou studii k danému tématu, která však pro ni byla jako německy psaná nedostupná, a několik zmínek v syntetických pracích – viz pozn. 2).

Práce nezpracovává všechny dochované antické latinské biblické překlady, ale zabývá se pouze poslední fází překladatelské činnosti Jeronýma ze Stridónu, při níž Jeroným pravděpodobně v letech 390–405 revidoval své starší překlady všech knih Starého zákona, tentokrát nikoli pouze s přihlédnutím k hebrejskému textu na základě *Septuaginty*, ale poprvé na základě hebrejského textu. Ponechává tedy stranou zachovaný překlad Žalmů z první fáze Jeronýmovy překladatelské práce, tzv. *Psalterium Romanum*, i druhou verzi jeho překladu žaltáře, tzv. *Psalterium Gallicanum*, který zůstal jako jediný Jeronýmův překlad druhé fáze práce na překladu SZ součástí *Vulgáty* a jako základní pilíř západní křesťanské liturgie hluboce ovlivnil latinskou kulturu středověku. Tím spíše autorka ponechává stranou latinské překlady předjeronýmovské, shrnované pod současný termín *Vetus Latina (versio)*. Toto rozhodnutí bylo ovšem na úrovni bakalářské práce plně oprávněné. Na okraj poznamenávám, že pro Jeronýmův překlad žaltáře z třetí redakce, který autorka zpracovává, by mohla používat ustálený název *Psalterium iuxta Hebraeos*, čímž by zamezila některým nejasnostem, například na straně 9 před pozn. 16 a v pozn. 46.

První kapitulu práce věnuje autorka osobnosti Jeronýma ze Stridónu a shrnuje o něm vše podstatné k tématu práce, a to ve chvályhodné stručnosti. Připomínám jen, že nebylo třeba zdůrazňovat Jeronýmovu znalost řečtiny jako jeho mimořádnou kvalifikaci (str. 8) – praktická latinsko-řecká bilingvnost byla v Jeronýmově generaci a i o půl století později ještě charakteristická a samozřejmá u všech západořímských literátů. Drobný omyl stojí na str. 9 ve druhém odstavci – *Psalterium Gallicanum*, již „dodnes“ nepředstavuje oficiální verzi Žalmů biblického textu katolické církve (u protestantských církví jí nebylo nikdy), bylo nahrazeno novým kompletním překladem Bible z původních biblických jazyků do latiny z rozhodnutí 2. Vatikánského koncilu, tzv. *Neovulgátou*.

Ve druhé kapitole se autorka zabývá Jeronýmem jako překladatelem Bible a otázkou jeho hebraistické kvalifikace. Ve spektru názorů odborné literatury se myslím oprávněné přiklání k tradičnímu postoji, že Jeroným před prací na třetí redakci svého překladu SZ hebrejštinu na potřebné úrovni zvládl, a odmítá radikální zpochybňování tohoto faktu z poslední doby (P. Nautin – není uveden v souhrnné bibliografii, je citován sekundárně). V této kapitole je předeslán závěr odborné literatury, dokládající, že Jeronýmův překlad SZ se vyvíjel od doslovnosti k podstatné a tvůrčí volnosti. Tento závěr ovšem předpokládá a a současně podporuje znalost periodizace Jeronýmových překladů, jak je odvozena především z Jeronýmových předmluv k jednotlivým biblickým knihám (*Prologus galeatus*). Tuto posloupnost autorka cituje (str. 9–10) jako prokázanou, s jediným problémem, zda knihy S,

1K, 2K předcházely nebo následovaly knihy Proroků a Žalmy. Pořadí překladů ostatních dobře odpovídá logickému vývoji Jeronýmovy metody překladu od doslovné k volné, jak byl v odborné literatuře doložen na několika syntaktických a lexikálních jevech Jeronýmovy biblické latiny. Autorka si klade za cíl ověřit tyto závěry rozborem distribuce různých způsobů Jeronýmova překladu hebrejské vazby IA.

V další kapitole autorka zdařile resumuje jednotlivé typy vazby hebrejského AI. Autorka zde projevuje spolehlivou znalost různých zpracování gramatiky hebrejštiny a charakterizuje shody a rozdíly v přístupech různých autorů. V této části práce se objevuje několik míst, v nichž se spěch autorky nebo její zatím ještě menší formulační zkušenost projeví v určité (byť nikoli fatální) nejasnosti definic. Na str. 12 je alespoň pro nehebraistu nejasné, jak „nominální funkce“ AI může zahrnovat realizaci přísudku věty, a pokud ano, proč je označována jako „nominální“. V posledním odstavci této strany patrně mělo stát, že „Za nejčastější případ nominální funkce je označována konstrukce infinitivu absolutního a finitního tvaru **stejného slovesného kmene / kořene**“.

V další části práce autorka podává klasifikaci různých překladatelských řešení vystižení hebrejského AI v Jeronýmových překladech. Pro hlavní účel své práce, totiž postižení vývoje Jeronýmova překladatelského stylu na materiálu AI, charakterizuje tato řešení buď jako „hebraizující“, nebo „nehebraizující“, tedy buď doslovnější, nebo volnější povahy. Tato část práce je velmi cenná, autorka v ní projevuje dobrou a přesvědčivou schopnost klasifikace materiálu a rozhodování v nejednoznačných případech. Na str. 22 autorka zdůrazňuje, že latinské slovo *mors* nemá samo o sobě význam „trest smrti“ a že je tedy překvapivé, že jej Jeroným pro tento hebrejský význam velmi často používá. Mohla explicitně uvést, že řecké slovo θάνατος má tento význam již počínaje Hérododem a velmi často u attických a atticistických autorů, a proto jej mohla zcela ústrojně převzít *Septuaginta* pro překlad frekventované hebrejské vazby „*mot* + FT“. Tento vliv *Septuaginty* mohl zůstat pro Jeronýma určující i ve třetí verzi jeho překladů poté, co v první a druhé verzi pro něj *Septuaginta* byla primárním zdrojovým textem.

Po této důkladné, ale rozsah práce nezneužívající teoretické přípravě východiska statistické analýzy Jeronýmova překladu přechází autorka k těžišti své práce. Pomocí databáze biblických textů *Bible Works* a s pokročilým využitím jejích specializovaných nástrojů pro hledání konkrétních gramatických kategorií hebrejštiny (mimo jiné) vyhledala výskyty vazby IA v hebrejském textu SZ. Jistě s uspokojením konstatuje, že až po ukončení této práce nalezla v odborné literatuře přehled všech těchto vazeb již provedený a že jí samotné unikly

pouze čtyři případy z celkového počtu 475. To rozhodně svědčí o její schopnosti ovládnout moderní informační zdroje v oblasti filologie starých jazyků. Bylo by zajímavé vědět, jak autorka získala k databázi *Bible Works* přístup? Používala soukromě získanou instalaci nebo instalaci na některém specializovaném serveru (např. brněnský *Litterae ante Portas*)? Tato citace v práci chybí, což je citelné nedopatření.

Výsledky rešerše autorky plně odpovídají v odborné literatuře již uveřejněnému a výše citovanému názoru na periodizaci třetí fáze Jeronýmových biblických překladů v tom, že překlady pokládané za rané výrazně převyšují doslovností neboli „hebraičností“ překladu konstrukce IA překlady považované na základě jiných kritérií za pozdější a tedy překladatelskou technikou a nabytou praxí pokročilejší. Významné i v kontextu veškeré citované odborné literatury je, že autorčiny výsledky podporují teorii, že knihy Proroků a Žalmů přeložil Jeroným jako první a nikoli až po knihách S, Kr a Jb.

Na závěr práce umístila autorka seznam všech vyhledaných a analyzovaných vazeb IA v hebrejském textu, tentokrát i v originálním hebrejském zápisu (jinak práce používá pouze transkripci hebrejštiny do latinky, což je vzhledem k latinistickému zaměření práce plně na místě).

Méně významné připomínky:

- na str. 7 je nejasný údaj „Bible 21“ (čtvrtá řádka první strany úvodu)
- nespisovné tvary 3.os.pl. českých sloves: „nesouvisí“ na str. 3, „připouští“ na str. 14
- je třeba nerozdělovat zkratky bibl. knih; jen jediný případ: „2 S 20,18“, str. 24
- záhlaví sloupců v klíčové tabulce na str. 29 jsou nejasná, byť dešifrovatelná; nejproblematictější je záhlaví „Syn“ ve smyslu „Tvary dvou synonymních sloves“; chápu autorčiny potíže s místem vzhledem k šířce stránky, ale přesto považuji řešení záhlaví této tabulky za nedomyšlené, i když si čtenář může pomoci klasifikací jednotlivých typů AI na str. 18–29.
- bylo by žádoucí, aby v celkové bibliografii byla u sborníků uváděna paginace pro všechny citované články, nikoli jen výběrově
- bibliografická položka „Joüon, Paul. 1991“ formálně neodpovídá normě jinak autorkou přesně dodržované
- práce citovaná „Kedar–Kopfstein“ v pozn 73 (bez dalších údajů) se neobjevuje v celkové bibliografii

Doporučení:

Pro případ dalšího rozpracování této bakalářské práce nebo její publikaci doporučuji:

- ještě jednou projít celý její text a zpřesnit některé chvatné, byť správné formulace; některé příklady uvádí tento posudek
- podrobněji se zmínit o výsledcích rozboru problematiky překladu hebrejského IA v *Septuagintě* na základě odborné literatury, kterou autorka cituje
- doplnit rozbor první a druhé verze Jeronýmova překladu Žalmů (*Psalterium Romanum*, *Psalterium Gallicanum*; možná v samostatné podkapitole?) neboť především druhý z nich hluboce ovlivnil latinskou literaturu celého středověku; i kdyby výsledkem tohoto rozboru bylo jen zjištění, že první a druhá verze Jeronýmova žaltáře se v překladu hebrejského IA`úzce přimyká k *Septuagintě*, bylo by to zajímavé obohacení autorčiny práce
- pro *Vetus Latina* byla již tato práce provedena (Everton?), ale bylo by užitečné její výsledky rovněž shrnout

Závěr

Posuzovanou bakalářskou práci považuji za vynikající a v žánru bakalářských prací za výjimečnou. Bez jakýchkoli pochybností navrhuji její hodnocení stupněm **Výborně**.

Jan Kalivoda

Ústav řeckých a latinských studií FF UK